

خانواده‌های برخاست

تأثیر آموزش مجازی بر خانواده‌ها

محسن کردلو

اعظم لاریجانی

عکس

دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه خوارزمی تهران

اشاره

امروزه به دلایلی مانند شیوع چشمگیر کروناویروس آموزش مجازی در خانواده‌ها بیشتر و ملموس‌تر از قبل قابل تجربه کردن است؛ زیرا می‌تواند تأثیرات مثبت و منفی تربیتی و آموزشی فوری بر روند و مناسبات خانوادگی داشته باشد. در کنار آن خانواده یکی از کانون‌های مهم شکل‌گیری هویت و شخصیت فرد است و هرگونه تغییر در کارکردهای آن می‌تواند عواقبی برای تک‌تک اعضا ایجاد کند. بنابراین، لازم است چالش‌ها و فرصت‌های آموزش مجازی شناخته شود تا خانواده‌ها بتوانند سازوکارهای مناسبی جهت تقویت فرصت‌ها و اصلاح چالش‌ها به کار گیرند. برخی از فرصت‌های آموزش مجازی در خانواده‌ها شامل پی بردن به ارزش و نقش بی‌همتای معلم توسط والدین، مشارکت و نظارت بیشتر خانواده‌ها در زمینه آموزش و یادگیری دانش‌آموزان، افزایش سواد رسانه‌ای خانواده‌ها، توجه به کاربرد فضای مجازی برای آموزش و برخی از پیامدهای منفی آن شامل تحمیل بار مالی به خانواده برای تهیه گوشی و نت به‌ویژه در خانواده‌های نابرخوردار، وابستگی روانی و آسیب‌های جسمی و روانی به جهت استفاده زیاد از تبلت و گوشی، افت تحصیلی برخی از دانش‌آموزان، و درگیری و تعارض بین اعضای خانواده است.

مقدمه

خانواده پایه بنیادین اجتماع، سلول سازنده زندگی انسان، خشت بنای جامعه، کانون اصلی حفظ سنت‌ها، هنجارها و ارزش‌های اجتماعی، شالوده استوار پیوندهای اجتماعی و روابط خویشاوندی و کانونی برای بروز و ظهور عواطف انسانی و پرورش اجتماعی است. آنچه در خانواده اهمیت دارد، توجه به

ارزش‌ها به‌ویژه ارزش‌های تربیتی، خانوادگی و اجتماعی است (کفاشی، ۱۳۸۹).

از سوی دیگر، فناوری‌های نوین ارتباطی از جمله فضای مجازی با رشد گسترده خود، تغییرات بسیاری را در ارزش‌ها و کارکردهای خانواده ایجاد کرده است. در این بین مسئله اساسی، آگاهی از مشکلات و فرصت‌های آموزشی و تربیتی آموزش مجازی و چگونگی بهره‌گیری اثربخش از آن است. از سوی دیگر، نیاز روزافزون مردم به آموزش، دسترسی نداشتن آن‌ها به مراکز آموزشی، کمبود امکانات اقتصادی، کمبود آموزشگران مجرب، و هزینه‌های زیادی که صرف آموزش می‌شود، متخصصان را بر آن داشته است که به کمک فناوری‌های اطلاعات، روش‌های جدیدی برای آموزش ابداع نمایند که هم اقتصادی و با کیفیت باشند و هم بتوان با استفاده از آن‌ها، به‌طور هم‌زمان جمعیت کثیری از فراگیرندگان را تحت آموزش قرار داد که آن همان آموزش مجازی است. «آموزش مجازی ناظر به تلفیق محیط آموزشی و معلم، بهره‌جویی از رسانه‌های جدید ارتباطی و طراحی هوشمندانه ساختار و فرایندهای آموزشی مبتنی بر کاربست افزارهای فناوری اطلاعات است» (منتظر، ۱۳۸۲).

آموزش مجازی با ویژگی‌هایی چون ۱. نبود ارتباط چهره به چهره و اجتماعی (نداشتن شخصیت انسانی و برقرار نشدن ارتباط کافی با مخاطب خود)، ۲. نبود ارتباط کلامی و کمبود درک واکنش‌ها در ارتباطات غیرکلامی (در ارتباط عادی و چهره به چهره احساسات درونی افراد در چهره، حالات صورت و صدای آن‌ها آشکار است) و نظایر این‌ها از آموزش‌های حضوری با ویژگی‌هایی چون ۱. حضور فیزیکی در کلاس (از منظر دیدگاه «حاطه مرلو پونتی»^۱ برای درک موقعیت می‌بایست به گونه‌ای به آن احاطه و اشراف داشت و این احاطه نیز از راه

مستقیم و حضور فیزیکی صورت می‌گیرد)، ۲. تجربه مستقیم (کسب تجربه عمیق نیازمند حضور مستقیم در یک موقعیت است و باید چالش‌ها و فرصت‌های آن را تجربه کرد. در برخی آموزش‌ها به‌ویژه برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی چنانچه حضور مستقیم نباشد، درک دقیق آن مسائل برای دانش‌آموزان سخت خواهد بود) و نظایر این‌ها متمایز می‌گردد. از سوی دیگر، تغییر سبک یادگیری از آموزش حضوری به مجازی موجب دخالت تعداد بیشتری از اعضای خانواده در امر یادگیری شده و به این ترتیب، مسئولیت بیشتری بر

دوش آن‌ها قرار گرفته است. خانواده یکی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین پایه‌های آموزش مجازی است و فضایی که اعضای خانواده در خانه به هنگام آموزش مجازی به وجود می‌آورند، در فرایند یاددهی - یادگیری و برنامه‌ریزی صحیح آموزشی تأثیرگذار است. در کنار نیروهای مدرسه، به‌ویژه معلمان هر کلاس، خانواده به‌عنوان یاریگر نظام آموزش و پرورش می‌تواند تسهیل‌کننده وضعیت تحصیلی فرزندان و در شرایط کنونی (آموزش غیرحضوری) بسترساز تحقق فرایند آموزش مجازی در خانه باشد. این در صورتی محقق می‌شود که شرایط و فضای خانوادگی به‌طور همه‌جانبه امن باشد.

در صورتی که فضای خانواده امن و سرشار از آرامش نباشد، بچه‌ها نمی‌توانند در کلاس‌های برخط (آنلاین) حضور فعال یابند و آموزش ناقص می‌ماند. علاوه بر این‌ها ترغیب دانش‌آموزان، به‌ویژه دانش‌آموزان دوره ابتدایی، به یادگیری مطالب به شیوه مجازی و متقاعد کردن آنان برای حضور فعال و توجه کافی به کلاس درس مجازی، که از وظایف اعضای خانواده است، کاری به‌نسبت دشوار می‌باشد. در صورتی که والدین شاغل باشند، شرایط برای آموزش مجازی و برخط دشوارتر خواهد شد؛ چرا که کنترل و خودمدیریتی برای دانش‌آموزان ابتدایی کمی مشکل است. بنابراین، آموزش سواد رسانه‌ای در اینجا لازم به نظر می‌رسد.

از دیگر سو، ابزارهای آموزش الکترونیکی این مزیت را دارند که کارکنان می‌توانند آن‌ها را به صورت فردی و گروهی یاد بگیرند و به کمک فناوری‌های آموزش الکترونیکی هر کاری را در هر زمان و مکانی که مناسب باشد، انجام دهند؛ بیاموزند که فناوری امکان آموزش در مکان‌های گوناگون را برای کارکنان فراهم می‌آورد و دسترسی آنان به مطالب آموزشی را ممکن می‌سازد. همچنین، از هزینه‌های اضافی آوردن مربی یا فرستادن کارمندان به بیرون از شهر برای فراگیری برنامه‌های آموزشی جلوگیری می‌کند (دیروین و فریچ و سالاس^۳، ۲۰۰۵). با وجود تمام مزایای آموزش‌های الکترونیکی و در حالی که انتظار می‌رفت این آموزش‌ها به‌طور کامل جایگزین آموزش‌های سنتی صرف شوند، نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که این نوع آموزش‌ها نیز محدودیت‌های خاص خود را دارند و به مشکلاتی

ادامه
باید چالش‌ها و فرصت‌های آموزش مجازی شناخته شود تا خانواده‌ها بتوانند سازوکارهای مناسبی جهت تقویت فرصت‌ها و اصلاح چالش‌ها به کار گیرند

چون نبود تعامل انسانی مناسب (لوریلارد، ۱۹۹۳)، تأخیر در بازخورد، تعویق در یادگیری غیرهم‌زمان (لیم، ۲۰۰۲) و کمبود انگیزش برای خواندن مواد الکترونیکی برخط (لیم و کیم، ۲۰۰۳) دچارند. در پاسخ به این مشکلات لازم است مسئولان آموزش و پرورش کشور، مدیران و معلمان و اولیا در جهت کاهش تأثیرات منفی این عوامل تمهیدات مناسبی بیندیشند.

فرصت‌های آموزش مجازی برای خانواده‌ها

– پی بردن به ارزش و نقش بی‌همتای معلم توسط والدین؛
– مشارکت و نظارت بیشتر خانواده‌ها در زمینه آموزش و یادگیری دانش‌آموزان؛

– افزایش سواد رسانه‌ای خانواده‌ها، توجه به کاربرد فضای مجازی برای آموزش؛
– حس آرامش و امنیت در راستای سلامتی فرزند؛

– تحقق عدالت آموزشی از طریق گسترش دسترسی به دامنه وسیعی از محتوای الکترونیکی در آموزش مجازی؛
– انتخاب آزادانه ساعت‌های آموزش در کنار خانواده؛

– فعالیت بیشتر دانش‌آموزان خجالتی و کم‌رو در فضای مجازی؛
– کم شدن رفت و آمدها و صرفه‌جویی در زمان و هزینه‌ها؛

– انعطاف‌پذیری در یادگیری (استفاده بیشتر از جلوه‌های بصری و صوتی فیلم، نرم‌افزارهای شبیه‌سازی و...)

– دسترسی به کلاس‌های مختلف بدون محدودیت مکانی.

چالش‌های آموزش مجازی برای خانواده‌ها

– تحمیل بار مالی به خانواده جهت تهیه گوشی و نت، به‌ویژه در خانواده‌های نابرخوردار؛

– شرم‌نامه شدن برخی والدینی که توان تهیه وسایل ارتباط الکترونیک را ندارند.

– وابستگی روانی و آسیب‌های جسمی و روانی به سبب استفاده زیاد از تبلت و گوشی؛

– افت تحصیلی برخی از دانش‌آموزان به دلیل کم‌سواد و بی‌سواد بودن والدین؛

– درگیری و تعارض بین اعضای خانواده به سبب حضور زیادشان در فضای مجازی و کمتر شدن ارتباط چهره به چهره؛

– نگرانی از ضعف آموزشی دانش‌آموزان در مقایسه با آموزش حضوری؛

– ضعف در مهارت‌های اجتماعی و رودررو؛
– تعمیق کمتر یادگیری در فضای مجازی مخصوصاً برای دانش‌آموزان دبستانی در مقایسه با آموزش حضوری؛
– کمبود دانش چگونگی استفاده از فضای مجازی توسط برخی از والدین؛
– سستی برخی از دانش‌آموزان در درس خواندن و انجام دادن وظایف تحصیلی؛

– نگرانی والدین از یادگیری کامل فرزندان؛
– تسلط نداشتن برخی از معلمان به نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای مورد نیاز جهت تدریس در فضای مجازی؛
– انجام گرفتن تکالیف دانش‌آموز توسط افراد دیگر و امکان تقلب در فضای مجازی.

نتیجه‌گیری

با توجه به شیوع و تداوم پاندمی ویروس کرونا در زمان حال و لزوم آموزش مجازی، به نظر می‌رسد چالش‌ها و فرصت‌های آن بیشتر از قبل ملموس گردیده است. بنابراین، ضرورت دارد با برنامه‌ریزی درست و دقیق از قبل به فکر راه‌حلهایی چون تولید محتوای الکترونیکی و ارائه رایگان به دانش‌آموزان، آموزش سواد رسانه‌ای به معلمان، دانش‌آموزان و اولیا، تجهیز نرم‌افزاری برنامه‌شاد و افزایش امکانات آن چون ارسال فیلم، ارائه رایگان اینترنت به معلمان و دانش‌آموزان و نظایر این‌ها در جهت حذف چالش‌ها باشیم؛ زیرا آموزش تعطیل‌بردار نیست.

* پی‌نوشت‌ها

1. Merlo ponti
2. Derouin , Fritzsche & Salas
3. Laurillard
4. Lim
5. Lim & kim

خانواده یکی از مهم‌ترین پایه‌های آموزش مجازی است و فضایی که اعضای خانواده در خانه به هنگام آموزش مجازی به وجود می‌آورند، در فرایند یاددهی – یادگیری و برنامهریزی صحیح آموزشی تأثیرگذار است

* منابع

۱. کفاشی، مجید (۱۳۸۹). آثار نظم و تضاد خانواده بر خشونت علیه کودکان. فصلنامه پژوهش اجتماعی، ۳ (۶)، صص ۷۵-۱۰۸.
۲. منتظر، غلام‌علی (۱۳۸۲). کتاب‌های دینامیکی راهکار اصلی تحقیق محیط‌های آموزش مجازی، جزوه تدریس در دانشگاه تربیت مدرس.
3. DeRouin, R. E., Fritzsche, B. A., & Salas, E. (2005). E-learning in organizations. *Journal of Management*, 31(6), 920-940.
4. Laurillard, D. (1993). *Rethinking university teaching: A framework for the effective use of educational technology*, New York, published by Routledge.
5. Lim, D. H. (2002), perceived differences between classroom and distance education. *Journal of educational technology*. 3(1), 120-149.
6. Lim, D. H. & Kim, H. J. (2003). Motivation and learner characteristics affecting online learning application. *Journal of educational technology*. 31(4), 423-439.